

Ірина Лапшина

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ФОРМУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ ШЕСТИРІЧНИХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Актуальна проблема педагогічного загалу – встановити наступність між дошкільним вихованням і початковою освітою з метою ефективної підготовки старших дошкільників до систематичного шкільного навчання, а також визначити форми навчально-виховної роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні заклади.

Чинний «Закон України про дошкільну освіту і виховання» ставить перед працівниками дошкільних і середніх загальноосвітніх закладів завдання забезпечити гармонійний розвиток дітей і, зокрема, створити оптимальні умови для формування готовності дитини до школи.

Шестилітня дитина як суб'єкт навчання ще недостатньо усвідомлена педагогічними працівниками, тому аспекти шкільної зрілості, специфіки фізичної і психічної підготовленості до систематичного шкільного навчання мають бути детально проаналізовані майбутніми вчителями з урахуванням сучасних реалій, вимог освітніх стандартів.

Адекватна підготовка дитячого організму до будь-яких змін, пов'язаних із початком систематичного навчання у школі, до можливих труднощів адаптації, визначатиме легкість або трудність процесу пристосування до нових соціальних вимог. Це підтверджує актуальність детального інформування педагогічних працівників (вихователів дошкільних закладів, вчителів початкової школи, соціальних педагогів), батьків майбутніх першокласників та майбутніх вчителів початкових класів про зміст навчально-виховної роботи щодо готовності дитини до школи.

Проблема ознайомлення майбутніх педагогів із аспектами шкільної зрілості не є новою. На необхідність спеціальної підготовки вчителя до роботи із майбутніми першокласниками зауважували у свій час Я.А. Коменський, Ф.І. Буслаєв, І.І. Срезневський, К.Д. Ушинський, Т.Г. Лубенець, С.Ф. Русова, Є.І. Тихеева, В.О. Сухомлинський та інші видатні педагоги.

Проте готовність до навчання як складну соціальну проблему науковці сформулювали лише у 70-х роках ХХ століття в зв'язку із експериментальним навчанням дітей молодшого шкільного віку (аналізувалася проблема поєднання оптимального віку початку навчання і посилення теоретичного аспекту). Тоді й почали визначати, коли доцільно розпочинати шкільне навчання, за якої підготовки дитини цей процес не обумовлюватиме вади розвитку, не впливатиме негативно на фізичне й моральне здоров'я майбутніх школярів. В радянській психології детальна розробка проблеми готовності до шкільного навчання розпочалася працями Л.С. Ви-

готського, продовжилася в роботах Л.І. Божович, Д.Б. Ельконіна, Є.Є. Кравцової, Н.Г. Саліної та ін.

Активізація наукових пошуків щодо аспектів шкільної зрілості старших дошкільників та підготовки вихователів і вчителів до специфіки організації навчально-виховного процесу із дітьми шестирічного віку спостерігається і в наш час. Паралельно із впровадженням новацій в освітній процес науковці намагаються прогнозувати можливі труднощі, що виникатимуть через раннє навчання дошкільнят (п'ятирічні діти), визначити продуктивні форми й методи навчання таких майбутніх першокласників. Тому вважаємо доречним ознайомити студентів спеціальності «Початкове навчання» із психологічними дослідженнями А. Анастасі, Й. Іразека, А. Керна, Х. Хетцера, К. Штребеля щодо рівня навченості старших дошкільників, авторськими діагностичними методиками визначення шкільної зрілості; з аналогічними роботами представників вітчизняної психології, зокрема Ю.З. Гільбуха, Т.Д. Ілляшенко, Л.О. Калмикової, С.Д. Максименка, О.В. Проскури.

На нашу думку, належний рівень обізнаності майбутніх учителів із аспектами шкільної зрілості дітей старшого дошкільного віку можливий за умови активної самостійної роботи студентів на предметах психолого-педагогічного циклу, поєднання колективних та індивідуальних форм навчальної діяльності, виконання індивідуальних наукових проєктів. Майбутні фахівці початкової освіти мають усвідомити, що початок навчання шестирічних дітей, цілеспрямована підготовка до нього пов'язані з необхідністю враховувати важливі психологічні закономірності розвитку вихованців. До них слід віднести назрілі протиріччя між зростаючими інтелектуальними можливостями дитини і специфічно «дошкільними» способами їх задоволення. При цьому інтелектуальна сфера дитини вже не тільки певною мірою готова до систематичного навчання, але й вимагає його. В шестирічному віці малюк прагне до самоствердження і готовий не тільки прийняти нову соціальну позицію школяра, але й прагне до неї. Отже, явище шкільної зрілості дошкільника – *інтегративне*, зумовлене комплексом факторів: соціальних, педагогічних, психологічних.

Представимо модель ознайомлення студентів спеціальності «Початкове навчання» із специфікою виховання і розвитку шестирічних першокласників.

В ході виконання індивідуальних наукових проєктів доцільно запропонувати студентам опрацювати наявну наукову літературу та узагальнити модель готовності дитини до школи. Важливо зауважити, що при дослідженні даної проблеми вітчизняні та зарубіжні психологи та педагоги пропонували різні тлумачення поняття «готовність до школи», диференціювали її компоненти. Так, Н.І. Гуткіна зазначає, що традиційно виділяють три аспекти шкільної зрілості: інтелектуальний, емоційний і соціальний [3, 5]. Під *інтелектуальною* зрілістю розуміють диференційоване

сприймання (перцептивну зрілість), що включає виділення фігури із фону; концентрацію уваги; аналітичне мислення, яке виявляється в здібності розуміти основні зв'язки між явищами; можливість логічного запам'ятовування; вміння відтворювати зразок; а також розвиток тонких рухів руки і сенсомоторну координацію [3, 7]. Тому інтелектуальна зрілість великою мірою відображає функціональну зрілість структур головного мозку. *Емоційна* зрілість передусім трактується як зменшення імпульсивних реакцій і можливість довгий час виконувати не дуже привабливе завдання [3, 9]. До *соціальної* зрілості віднесені потреби дитини у спілкуванні з однолітками і вміння підкоряти свою поведінку законам дитячих груп, а також здібність виконувати роль учня в ситуації навчання [3, 7].

У працях Л.І. Божович виділено декілька параметрів *психічного* розвитку дитини. Серед них виокремлюється рівень мотиваційного розвитку дитини, який включає пізнавальні і соціальні мотиви учіння, достатній розвиток довільної поведінки й інтелектуальної галузі. Основними критеріями готовності до школи, з погляду Л.І. Божович, виступає вікове новоутворення – «внутрішня позиція школяра» [2, 8]. Це психологічне новоутворення виникає на рубежі дошкільного і молодшого шкільного віку, або в період кризи 7 років, і являє собою поєднання двох потреб – пізнавальної і потреби у спілкуванні з дорослими на новому рівні. Сукупність цих двох потреб дозволяє дитині включитися в навчальний процес в якості суб'єкта діяльності.

У психолого-педагогічних дослідженнях одностайно визнається факт, що ефективним шкільне навчання буде тільки за умови, якщо першокласник володіє необхідними елементарними для початкового етапу навчання навчально-пізнавальними якостями, які потім у навчальному процесі розвиваються й удосконалюються.

Отже, можна сказати, що за основу шкільної зрілості береться така база розвитку, без якої дитина не може успішно навчатись у школі.

Шкільна зрілість передбачає багатокомпонентне утворення. Малюк повинен хотіти йти до школи, тобто мати мотивацію до навчання. Важливо своєчасно сформувати соціальну позицію школяра: він має вміти взаємодіяти з однолітками, виконувати вимоги учителя, контролювати власну поведінку. Дитина обов'язково має бути здоровою, витривалою, оскільки їй складно витримати навантаження протягом уроку й усього навчального дня. Вона має мати адекватну самооцінку та рівень домагань. У неї повинен бути відповідний розумовий розвиток, який є підґрунтям для успішного оволодіння шкільними знаннями і вміннями, для підтримки оптимального темпу інтелектуальної діяльності аби першокласник встигав працювати разом із класом.

Таким чином, вчителі початкової школи мають усвідомити, що необхідно визначати шкільну зрілість майбутнього першокласника не на початку навчального року (у вересні), а за рік до вступу до школи. Тоді за-

лишатиметься час для корекційної роботи щодо фізичного здоров'я, позитивної мотивації шкільного навчання, вироблення стереотипів соціальної поведінки, опанування загально навчальних умінь, розвитку у дитини мисленневих операцій.

Поєднання теоретичної підготовки на предметах психолого-педагогічного циклу та педагогічної практики у старших групах дошкільних закладів або перших класах початкової школи, застосування набутих знань та умінь при співбесідах з майбутніми першокласниками та їхніми батьками у ході зарахування малят до школи сприятиме систематизації фахових уявлень і виробленню навичок психологічної діагностики у студентів спеціальності «Початкове навчання».

Деталізуємо наші пропозиції в узагальнюючій таблиці щодо поєднання різних форм навчально-виховної роботи майбутніх фахівців початкової освіти.

Аспекти готовності дитини до школи	Колективні форми фахової підготовки	Групові форми фахової підготовки	Індивідуальні форми фахової підготовки
Фізична (мофогенетична) готовність	<ul style="list-style-type: none"> – відвідування лекцій із вікової та педагогічної психології; – опрацювання спецкурсу «Реалізація наступності дошкільного виховання та початкової освіти дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку» 	<ul style="list-style-type: none"> – діагностичні спостереження за дітьми у ході педагогічної практики з наступним обговоренням результатів спостереження; – проведення бесід та консультацій із батьками майбутніх першокласників; – організація дозвільної діяльності дошкільників 	<ul style="list-style-type: none"> – самостійне опрацювання психолого-педагогічної літератури; – підготовка наукових повідомлень із зазначеного аспекту; – створення каталогу рухових вправ для корекції, розвитку та контролю фізичного здоров'я дітей, забезпечення підготовки руки до письма
Психологічна готовність	<ul style="list-style-type: none"> – ознайомлення із змістом та специфікою програм дошкільного виховання; – проведення психологічних заходів з метою попередження та подолання відхилень у психічному розвитку дітей 	<ul style="list-style-type: none"> – діагностичні спостереження за дітьми у ході педагогічної практики з наступним обговоренням результатів спостереження; – створення в ході педагогічної практики емоційно-значущих ситуацій для дошкі- 	<ul style="list-style-type: none"> – створення каталогу ігрових завдань для розвитку уваги, пам'яті, спостережливості; – систематизація вправ на розвиток мисленневих операцій; – підготовка вправ на засвоєння навичок слухання-розуміння навча-

		<p>льнят; – проведення бесід, екскурсій та ігор мотиваційного характеру</p>	<p>льної інформації, логіко-мовленнєвих умінь</p>
Соціальна готовність	<p>– проведення різноманітних заходів з метою соціалізації дошкільника в колективі; – активне впровадження діалогічної форми навчання</p>	<p>– діагностичні спостереження за дітьми у ході педагогічної практики з наступним обговоренням результатів спостереження; – проведення в ході педагогічної практики ігор соціального характеру та вправ на розвиток вольової готовності</p>	<p>– підготовка наукових повідомлень із зазначеного аспекту; – створення каталогу завдань для корекції та аналізу самооцінки дитини; – проведення в ході педагогічної практики вправ на самоствердження дошкільника</p>

У процесі опанування аспектів шкільної зрілості майбутніх першокласників, закріплення навичок навчально-виховної роботи із шестирічними дітьми майбутні вчителі початкової школи переконуються, що задля якісної підготовки старших дошкільників до систематичного шкільного навчання необхідно врахувати наступні рекомендації:

– формування фізичної і психологічної зрілості дітей передбачає поєднання різних видів діяльності (фізичні рухи, праця, емоційне спілкування, музикування тощо);

– для належної ефективності навчання необхідно сформуванню у майбутніх першокласників позитивне емоційне ставлення до занять;

– керівництво пізнавальною діяльністю дітей шестирічного віку слід здійснювати з інтеграцією методів дошкільного виховання і часткового застосування шкільних методів, з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей дітей;

– доцільно використовувати розвивальні можливості спільної діяльності старших дошкільників і молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А.М. Мова дітей: Посібник для батьків дошкільнят та соціальних педагогів / За ред. С.Д. Чередниченко. – К.: Кобза, 2003.
2. Божович Л.И. Проблема готовности ребенка к школьному обучению // Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968.
3. Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе. – М.: Академический Проект, 2006. (Руководство практического психолога).